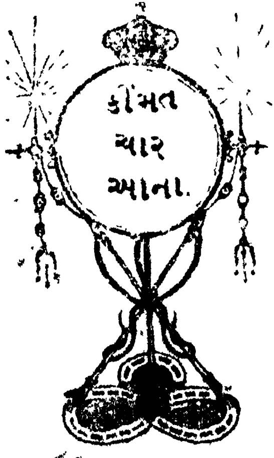
૬૩૫૪

સુંદર શ્રૃંગાર.

પ્રગટ કર્તા.

માસ્તર. નાનાલાલ મગનલાલની કું૦

અમદાવાદ.
" સરસ્વતી પ્રીન્ટીંગ પ્રેસ."

૬૩૯૪

સુંદર શૃંગાર.

સુપ્રેમી દંપતીના સુખાર્થે

પ્રકાશક,

માસ્તર નાનાલાલ મગનલાલની કું૦

કુમારીપની પોળ--અમદાવાદ.

અમદાવાદ.

" સરસ્વતી " પ્રીન્ટીંગ પ્રેસ.

સંવત ૧૯૫૨ સને ૧૮૯૬

કીંમત ચાર આના.

લીંબડીના મ્હારાજા શ્રી

સર. જસવંતસિંહજી બ્હાદુર.

કે, સી, એસ, આઈ.

ગુણીજન-કીર્ત્તિકથન નૃત્ય.

જય જય જસવંતસિંહ મ્હારાજા સુઝ સુખ દાતાર,
પુત્ર પ્રમાણે પ્રજાને પાળો ધર્મરાજ અવતાર,
જસરાજ— નમું આજ— જય જય૦

જ્ઞાનને માન વિદ્વાનમાં પામ્યા આપ અતિ અધિશ.
હૃદય કમળ આપનું ખીલો એવી દઉં આશીષ,
અમ્મર રહો અમ્મર રહો આશા પુરો જગદીશ.
પ્રજા તમારી છે ભાગ્યશાળી સુખે નમાવે શીશ.
જગ તાત— અહો દાત— જય જય૦

પ્રભુ નિહારી, ધનુષ્ય ધારી, શત્રુ સંહારી, શૂર.
આનંદકારી, ઈશ અવતારી, ક્ષમા ભંડારી, પૂર.
ગા ઉગારી, ધર્મની બારી, દેશ સુધારી, નૂર.
કીર્તિ તમારી, ચોદિશ ભારી, પરોપકારી, ઉર.
જસવંત— ધરી ખંત— જય જય૦

કવિજનોની પુરો આશા, મન માણો એથી ઉલ્લાસ.
હૃદયમાનું આપનું રૂપ, નમે "નાનો" નેહે ભૂપ. જય૦

અર્પણ પત્રીકા.

સકલ શુભગુણ સંપન્ન નેક નામદાર,

શ્રીમન્ મહારાજા શ્રી જસવંતસિંહજી.

સ્થળ—લીંબડી.

ભાગ્યશાળી ભૂપ !

આપ નામદાર સુશિક્ષિત હોઇને પ્રજાના વિદ્યા-વૃદ્ધિના કાર્યમાં અતિ પ્રીતિ પૂર્વક તન, મન અને ધનથી આશ્રય આપો છો, દેશોત્કર્ષના સાધનોની અભિવૃદ્ધિ ઈચ્છો છો. ન્યાય, નીતિ અને સદ્વિદ્યાથી શોભાયુક્ત છો, પારમાર્થિક પ્રશસ્ત કાર્યોને કરોછો, સ્વપ્રજાની ઉન્નત્તિ અને સ્વપ્રજાના ઉદયાર્થે સદાયત્નવાન રહો છો; આપ નામદાર સ્વદેશ પ્રેમી, શૂરવીર, વીરરત્ન નૃપતિ હોઇને અન્ય નૃપતિઓને તથા પ્રજાને ઉત્તમ ઉદાહરણ રૂપ છો; એ આદિ શુભ ગુણ ગણના પ્રશસ્તીએ મ્હારૂં અંતઃકરણ, આ લઘુ પુસ્તકના ઉત્સર્ગ માટે ઉત્પુલક થતાં આપ નામદારનેજ અધિક યોગ્ય પુરૂષ ગણું છું તેથી અંતઃકરણ ભાવને પરિપૂર્ણ કરી આનંદને પામું છું.

આજ્ઞાંકિત થવા મને માન છે,

મહાશય !

માસ્તર. નાનાલાલ મગનલાલ.

પ્રસ્તાવના.

गीर्वाणवाणीषु विशिष्टबुद्धि ।
स्तथापि भाषांतरलोलुपोऽहम् ॥
यथा सुराणां सुधयांच सत्यां ।
स्वर्गांगना नामधरासवे रुचि: ॥

સર્વે ભાષાઓમાં સંસ્કૃત ભાષા શ્રેષ્ટ છે તો તેજ ભાષામાં આપણા અગાઉ થઇ ગયેલા મહાન વિદ્વાન કવિયોથી લખાએલા ગ્રંથો પણ શ્રેષ્ટપણું ધરાવે એતો નિઃશંક છે. સંસ્કૃત ભાષામાં નિપુણ અને વિદ્વાન કવિઓએ શૃંગારરસ, હાસ્યરસ, કરૂણારસ, રૌદ્રરસ, વીરરસ, ભયાનકરસ, બીભત્સરસ, અદ્ભૂતરસ, કરૂણારસ, અને શાંતરસ વીગેરે વિષય ઉપર પ્રસંગોપાત પોતાની અત્યંત ચતુરાઇ વાપરી જે અમૂલ્ય ગ્રંથોનો ભંડાર કરી ગયા છે, તે ઘણાજ સ્તુતિપાત્ર છે; તો એ સર્વ વિષય ઉપર લખાએલા ગ્રંથોનો દરેક મિત્રે લાભ લેવો એ ઘણું જરૂર જેવું છે. પણ તેનો લાભ સર્વે રસિક મિત્રોને મળવો કેટલાક કારણોથી કઠણ થઇ પડે છે, એવું ધારી તરૂણ રસિક મિત્રોના આગ્રહથી જુદા

જૂદા અમૂલ્ય એકઠા કરી આ "સુંદર શ્રૃંગાર" એવા નામનો લઘુ ગ્રંથ જેમાં વિશેષે કરી શ્રૃંગાર અને હાસ્યરસ વગેરેથી સુશોભિત એવા રત્નરૂપી શ્લોકનું ગુજરાતીમાં ભાવાર્થ સાથે પ્રદર્શન કરી બનાવવામાં આવ્યું છે કે જેથી શોખીલા રસિક તરૂણ મિત્રો પોતાના ઉદ્યોગને અનુસરી નવરાસની વેળાએ રહેલાઇથી અને થોડામાં લાભ લઇ શકે અને આશા છે જે આવા અમૂલ્ય શ્લોક "સુંદર શ્રૃંગાર" નાં ઉત્કૃષ્ટ કૃતિની શોભા સાચવી આનંદરૂપી સુરસનું પ્રાશન કરાવશે.

રસિક સુજ્ઞ જનોને મારી એટલી વિનંતી છે જે આ લઘુ ગ્રંથમાં ઘણાખરા અમૂલ્ય શ્લોકોનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે તો દરેક શ્લોક વાંચી તેનો શો મર્મ છે તે પૂર્ણ રીતે ધ્યાનમાં લેવો.

આ પુસ્તકમાં બુદ્ધિદોષ અને નજરદોષ રહી ગયો હોય તો તે ક્ષમા કરી સુધારીને વાંચવું, કારણ કે આવા વિષય ઉપર આ મારો પહેલોજ પ્રયત્ન છે.

લી. સેવક.

અમદાવાદ.
તા. ૧-૭-૧૮૯૬

નાનાલાલ મ. માસ્તર.

પ્રેમોદ્‌ગાર.

પ્રેમ એ કોઈ અલૌકિક લાગણી છે. એના પાસમાં સપડાયેલાં માણસોને પોતાની બધી બાબત ફીક્કા અને નકામી જણાય છે. જે વસ્તુ કે પ્રાણીપર મનુષ્યને એક વખત પૂરો પ્રેમ ઉત્પન્ન થાય છે તે વસ્તુ કે પ્રાણી ગમે તો છેક નિર્માલ્ય બીજાં માણસોને કેવળ અણગમતું અને અપ્રિય દુનિયામાં વખોડાતું હોય તોપણ તેના સ્નેહીજનને તે હૈયાના હાર અને જીવન દોરી જેવું થઈ પડે છે. આવી વિલક્ષણ અસરના યોગે પ્રેમ "આંધળો" કહેવાય છે. એટલે હરકોઈની સાથે પ્રેમની લગની લાગ્યા પછી તેના રૂપ, ગુણ વગેરે ગમે તેવાં નઠારાં હોય પણ પ્રેમી આંખ્ય તે જોઈ શકતી નથી. અને પ્રેમી મન તેનો વિચાર કરતું નથી; તેને તો તે અનુપમેય લાગે છે. આવાં દૃષ્ટાંત ઘણી વખત જોવા તથા સાંભળવામાં આવે છે. જૂદી જૂદી સ્થિતિમાં અને જૂદે જૂદે સ્થળે પ્રેમનું સ્વરૂપ જૂદું જૂદું દેખાય છે એટલુંજ નહિ, પણ તેની અસર પણ જૂદી જૂદી જોવામાં

આવે છે. આ જમાનામાં પતિ પત્નિનો પ્રેમ સર્વથા એઇ પહોંચી ધરાવે છે. ખરાં પ્રેમી જોડાં—પછી તે ગરીબ હોય કે તવંગર—સંસારનું ખરૂં સુખ મનગમતી રીતે ભોગવી શકે છે અને નાદાન માણસોની નિંદાનું સ્થાન થાય છે. આવાં પ્રેમબદ્ધ જોડાં ઘણાં થોડાં જોવામાં આવે છે, પરંતુ તેટલાં થોડાં જોડાં પણ દુનિયાને ખરા પ્રેમનું દર્શન કરાવનાર દર્પણ જેવાં થઇ પડે છે. રામ અને સીતા, નળ અને દમયંતી, પાંડવ અને પંચાળી, સુલોચના અને ઇંદ્રજીત એમનાં આખ્યાનો આવા ખરા દંપતી પ્રેમનું તાદૃશ્ય ચિત્ર છે. જે સમયે એવાં નિર્મળ પ્રેમભાવવાળાં મનુષ્યો ભરતખંડની ભૂમિને શોભાવતાં હતાં તે સમયની આપણા દેશની મોટાઇ અને સુકીર્તિ ભૂમંડળમાં પ્રસરી રહી હતી!??

લી. પ્રકાશક.

માસ્તર નાનાલાલ મગનલાલ

ધુમાપારેખની પોળ અમદાવાદ.

જુજ પુસ્તકો વેચવાનાં તૈયાર છે.

પુસ્તકોનાં નામ.	રૂ. આ. પૈ.
અનંત રંગ. ... (ગુપ્ત વિદ્યા [illegible] ગ્રંથ)	૨-૦-૦
ફાંદી જાદુગર ભાગ ૨ જો. .	૨-૦-૦
[illegible]ી ચક્ર ! ...(શાસ્ત્રાનુંસાર [illegible] ગોઠવણ)	૨-૦-૦
[illegible]ત્રીક વિદ્યા .. . (છપાય છે)...	[illegible]-૦-૦
ફાંદી જાદુગર ૧ લો. ...	૧-૮-૦
ઇંદ્ર જાળ .. ...(મોટી શીઘ્ર [illegible]) .	૧-૮-૦
[illegible]ાર્ય સંવત. .(પંડીતો શોધે [illegible]) ..	૧-૦-૦
[illegible]ોપાખ્યાન (વાર્તાઓ [illegible]) ..	૧-૦-૦
[illegible]તાવળ. (મંત્રીક વિદ્યા) ...	૦-૮-૦
[illegible]ક રંગ વિલાસ.	૦-૮-૦
[illegible]મી પુતળી. ..(અપૂર્વ પ્રેમની અદ્ભુત વાર્તા)	૦-૪-૦
[illegible]જીનિયા.	૦-૪-૦
[illegible]રો લાલજી ! .. .	૦-૨-૬

રોકડી કીંમતે અગર વેલ્યુ-પેબલ પારસલથી નીચેના સરનામે પત્ર લખી જોઈતાં પુસ્તકો મંગાવી લેવાં.

માસ્તર-નાનાલાલ મગનલાલની કુંપની.

૮૪. ધુસાપારેખની પોળ-**અમદાવાદ.**

૬૩૯૪

સુંદર શૃંગાર.

श्रीगणेशाय नमः ।

गवीशपत्रो नगजापहारी ।

कुमारतातः शशिखंडमौलिः ॥

लंकेशसंपूजितपादपद्मः ।

पायादनादिः परमेश्वरो नः ॥१॥

શ્રીગણેશાય નમઃ ॥ આ શ્લોકમાં શિવ તેમજ વિષ્ણુનું પણ વર્ણન કરેલું છે—"(શિવપક્ષે) પોઠીઓ જેનું વાહન છે, જેણે પાર્વતીનું વરણ કર્યું ને કાર્તિક સ્વામીના પિતા, જેણે ચંદ્રની કોર પોતાના મસ્તક ઉપર ધારણ કરેલી છે, રાવણે જેના પદકમલની પૂજા કરી, એવો અનાદિ શિવ આપણું રક્ષણ કરો.,, (બીજો અર્થ કરતાં ઉપરના પ્રત્યેક પદનો પેહેલો અક્ષર 'કાઢવો એ છેલ્લા ચરણ 'अनादि' પદ જણાવેલું છે.)

" (વિષ્ણુપક્ષે) ગરૂડ જેનુ વાહન છે, જેણે ગજેંદ્રને (નક્રના મોહડામાંથી) છોડાવ્યો અથવા કંસના કુવલયાપીડ હાથીને માર્યો, જે મદનનો પિતા, જેના મુગટ ઉપર મોરનું પીછું ખોસેલું છે, બ્રહ્મદેવ અને શિવ જેના પદકમલની પૂજા કરે છે, એવો જે રમાનો પતિ" તેને નિરંતર પૂર્ણ ભક્તિવડે આ પુજ્ય અને નિર્વિઘ્ન આ કાર્યની સિદ્ધિને માટે સાષ્ટાંગ પ્રણામ કરી, આ લઘુ ગ્રંથ લખવાનો પ્રારંભ કરૂછું.

सुधाधाम्नः कांतिस्तववदनपंकेरुहगुणै ।
र्जितेव म्लानत्वं व्रजति सहसा प्राणदयिते ॥
वदत्येवं कांते दिवसविरहातंकचकिता ।
तदंगे संलग्ना तव दिशतु राधा प्रियशतम् ॥२॥

ભાવાર્થઃ—હે પ્રાણપ્રિયા! તારા મુખકમલની કાંતીથી જાણે કે લજ્જાયમાન થયેલી એવી આ ચંદ્રની શોભા મ્લાનત્વ પામતી હોય એવું લાગે છે, આ પ્રમાણે કૃષ્ણનું ભાષણ સાંભળી સંધ્યા સમય થયેલો જોઇ ઘભરાયેલી અને પોતાના વલ્લભના અંગ પર જેણે પોતાનું અંગ નાખી દીધું છે એવી રાધા (આપણું) બહુ કલ્યાણ કરો !"

इतरपापफलानि यथेच्छया।
वितर तानि सहे चतुरानन ॥
अरसिकेषु कवित्वनिवेदनं।
शिरसि मा लिख मा लिख मा लिख ॥३॥

ભાવાર્થઃ—"હે બ્રહ્મદેવા! મેં જે પાપ કર્યાં હોય તેનાં બીજાં ગમે તે ફળ તું મને આપજે, તે હું સહન કરીશ. પણ માત્ર મારે કપાળે લખીશ નહી, એવું તે એ શું દુઃસહ છે?—અરસિક પાસે કવિત્વનિવેદન, એટલે કવિતાનો રસ સમજાવી આપવો!" આશા છે જે અમારા વાંચનારમાંના કોઇને પણ મજકુર શ્લોક લાગુ પડનાર નથી!

युक्तं किं तव शर्वरीशमुख मद्वेणीसमाकर्षण ?।
रथ्यायां कथमाहरत्तव कुचद्वंद्वं मदीयं मनः ? ॥
व्यत्यस्तं विधिशिक्षितं ननुतथेत्युक्तो मुरारिर्हसन
वक्षोजांबरकर्षणोद्यतकरः कृष्णः स पुष्णातु नः ॥

ભાવાર્થઃ—"એક વખત રસ્તામાં રાધીકા જા તી હતી તેવામાં કૃષ્ણે આવી તેની વેણી ખેંચી

ગારે-રાધા—હે ચંદ્રાનન કૃષ્ણ! તું મારી વેણી ખેંચે છે તે તને શું સારૂં દેખાય છે? કૃષ્ણ—હું રસ્તામાં ચાલતો હતો ત્યારે તારા કુચદ્વો મારૂં મન કેમ ખેંચ્યું? તેથી મેં તારી વેણી ખેંચી. રાધા—ત્યારે તો આ અજબ તરેહનો ઇનસાફ કેહેવાય! અપરાધ એકજણ કરે અને શિક્ષા બીજાને થાય! એ શું! આ પ્રમાણે રાધાનું મધુર ભાષણ સાંભળી મુરારી શ્રીકૃષ્ણને હર્ષ થયો અને તેણી છાતી ઉપરનો છેડો કાઢવાને પોતાનો હાથ આગળ કર્યો; એવા ધ્યાનનો જે શ્રીકૃષ્ણ તે આપણું રક્ષણ કરો."

अर्थो गिरामपिहितः पिहितश्चकास्ति ।
सौभाग्यमेति मरहट्टवधुस्तनाभः ॥
नो गुर्ज्जरीस्तन इवातितरां निगूढो ।
नांध्रीपयोधर इवातितरां प्रकाशः ॥ ५ ॥

ભાવાર્થઃ—કવિતાનો અર્થ કેવો હોવો જોઇએ એ વિષે પંડિતરાય લખે છેઃ—"**मरहट्ट (मारवाडी.)** સ્ત્રિયોના સ્તન પ્રમાણે જ્યારે કાવ્યનો અર્થ ઘડ ઉઘાડો તહી ને ઘડ ઢાંકેલો નહી એવો હોય છે ત્યારે ત્યાંજ શોભે છે; પણ જ્યારે ગુર્જરી સ્તન પ્રમાણે

તે અત્યંત ગૂઢ હોય છે, અથવા આંધ્રીસ્તન પ્રમાણે છેક ઉઘાડો હોય છે ત્યારે તે શોભતો નથી.

परिपीय रदच्छदं तदीयं ।
वचनानि स्खलयन्नुपागतोऽसि ॥
उचितं तदिदं मुकुंद मन्ये ।
रसनाबिंबफलेन जाड्यमेति ॥ ६ ॥

ભાવાર્થઃ—રાધાને ઘેરથી સત્યભામાને ઘેર આવેલા કૃષ્ણને સત્યભામા કહે છે—"હે મુકુંદ ! તેના અધરનું પાન કરી તું મારી પાસે આવ્યો છુ તે હું સમજી! શાથી સમજી કહીશ તો, તારા અચકાવાથી અને આડું અવળું બોલવાથી ! બિંબફળ (ટીંડોરા) થી જીભ ભારે થાય છે તે સર્વના જાણવામાં છે!"

राजा कदाचित् संध्यामालोक्य माह—
परिपतति पयोनिधौ पतंगः ।
ततो बाणः माह—सरसिरुहामुदरेषु मत्त भृंगः ॥
ततो महेश्वर कविः—उपवनतरुकोटरे विहंगः
ततःकालिदासःमाह-युवतिजनेषु शनैःशनैरनंगः
—भोजप्रबंध.

---

૧ આંધ્રદેશ દક્ષિણ હિંદુસ્થાનમાં છે.

ભાવાર્થ:—"એક વખત ભોજરાજા સંધ્યાકાળની શોભા જોતાં જોતાં બોલ્યા—જુઓ? પતંગ (સૂર્ય) સમુદ્રમાં ડુબેછે—ત્યારે **बाण** બોલ્યા:-કમલના ગાભામાં મધને લોભાયેલો ભૃંગ (ભમરો) ગુંચવાઇ જાયછે—પછી **महेश्वर** કવિ બોલ્યા:-બાગમાંનાં ઝાડની બખોલોમાં વિહંગ (પક્ષી) જઇને ભરાઇ જાયછે-છેલ્લે **कालिदास** બોલ્યાં-તરૂણ સ્ત્રિયોના અંગમાં અનંગ (મદન) હળવે હળવે સંચાર કરેછે."

ललाटे कस्तूरीतिलकमबला: कज्जलरुचिं ।
दृशो: कर्णद्वंद्वे विमलमणिताटंकयुगुलम् ॥
गले मुक्तामाला शुचिवसनमंगे च सततं ।
वशीकर्त्तुं विश्वं दधति खलु बाह्योपकरणम् ॥८॥

ભાવાર્થ:—લલાટે કસ્તૂરીનું તિલક, નેત્રમાં અંજન, બને કર્ણમાં રત્નનાં વાળિગીયાં, ગળામાં મુક્તાહાર, શુચિવસ્ત્ર નિરંતર પરિધાન કરેલું,—આ સર્વ ઠાટ ઉપરથી હું એવું વારૂં છું કે, સ્ત્રિયો આ સર્વ વિશ્વના વશીકરણાર્થે મજકુર આલિત્યનું શોધન કરેછે? વશીકરણમાં પણ તિલક, અંજન, મણિ વીગેરે સામ-

ગ્રી અવશ્ય હોયછે એટલુંજ નહી પણ નિરંતર શુ-
ચિન્ત્ત ધારણ કરવું પડેછે તે લોક પ્રસિદ્ધજ છે.

स्मर्तव्यांऽहं त्वया कांते न स्मरिष्याम्यहं तव ॥
स्मरणं चेतसो धर्मस्तच्चेतो भवता हृतम् ॥ ९ ॥

ભાવાર્થઃ—કોઇ પુરૂષે પોતાની પ્રિયાથી દુર થતી વખતે કહેલું માર્મિક વચનઃ "હે પ્રિયા ! તું મારૂં સ્મરણ કરજે, મને તારૂં સ્મરણ થવાનું નથી; કારણ સ્મરણ એ ચિત્તનો ધર્મછે અને તે ચિત્ત તો તેં સમુળગું હરણ કરી નાખ્યું છે."

आहारे विरतिः समस्तविषयग्रामे निवृत्तिःपरा ।
नासाग्रे नयनं तदेतदपरं यच्चैकतानं मनः ॥
मौनं चेदमिदं च शून्यमधुना यद्विश्वमाभाति ते ।
तद्ब्रूयाः सखि योगिनी किमसि भोः किंवा
वियोगिन्यासि ॥ १० ॥

ભાવાર્થઃ—પતિના વિરહથી ઉદાસ થએલી એવી કોઇ સ્ત્રીને તેની સખી પુછેછેઃ—"હે સખિ ? તેં ભોજનનો ત્યાગ કર્યો, સર્વ વિષયથી અત્યંત પરાઙ્મુખ થઇ, નાસાગ્રે દ્રષ્ટી લગાડીછે, તેમજ તારે

મન કેવળ એકગ્ર થયેલું દેખાય છે, મૌન ધારણ કરેલું છે, સર્વે વિશ્વ તને શૂન્ય ભાસે છે,—ત્યારે કહે કે તું યોગિની (યોગ ધારણ કરેલી) છું કે વિયોગિની (વિરહિણી) છું ?"

यदीयवल्लमालोक्य गतः प्रेयान् वियुज्यते ॥
आलोकये कथं सख्यस्तस्य चंद्रमसो मुखम् ॥ ११ ॥

ભાવાર્થ:—"હે સખી ? જેનું બળ (ચંદ્રબળ) જોઈ પ્રિય માર્ગસ્થ થાય છે. એવા વિરહતાપ દેનારા ચંદ્રનું મુખ હું કેમ જોઉં ?"

सायं नायमुदेति वासरमणिश्चंद्रो न चंडद्युति- ।
र्दावाग्निः क्व[illegible]रे किमशनिः स्वच्छांतरिक्षे
स्थितः ॥
हंतेदं निरणायि पांथरमणीप्राणानिलाशाशया ।
धावद्धोर[illegible]विभावरीविषधरी भोगस्य भीमो मणिः

ભાવાર્થ:—જેનો પતિ પ્રવાસ કરવા ગયો છે એવી કોઈ વિરહિણી પૂર્ણિમાના તરત ઉગેલા ચંદ્રને જોઈને તેના ઉપર ઉન્માદાવસ્થામાં ઉત્પ્રેક્ષા કરે છે—" જો હવે સંધ્યાકાળ થયો છે, તો ખચીત

આ સૂર્ય તો ઉગ્યો નથી,—વારૂ, જો ચંદ્ર કહીયે. તો તેનાથી સંતાપ થાય છે તેનું શું કારણ ? દાવાગ્નિ કહીયે, તો તે આકાશમાં કયાંથી ? અશનિ (वज्र) કહીયે, તો તે આ સ્વચ્છ નિરભ્ર આકાશમાં છે? ત્યારે ઉપરની કોઇ પણ તરેહની કલ્પના બેસતી આવતી નથી.-પણ અરે હું સમજી! પ્રવાસીની સ્ત્રિયોના પ્રાણરૂપ વાયુનું ભક્ષણ કરવાની ઇચ્છાથી રાત્રિરૂપ ઘોર સર્પિણી દોડતી આવેછે; તેના માથા ઉપરનો આ ભયંકર મણિ દેખાવા લાગ્યો છે.”

हस्तांभोजे वदनमलकानायतान् बाहुमूले ।
द्वारे स्वैरं नयनमधरे तर्जनीं सन्निधाय ॥
दीर्घोच्छ्वासं विरतविषयास्वादमुत्कंठितोष्णं ।
मुग्धाक्षी त्वां हृदि विदधती बाष्पमाविष्करोति

ભાવાર્થઃ—વિરહિણીનું વર્ણનઃ—“હાથ ઉપર મોંઢું ટેકી, વાળ ખભા ઉપર છુટા મુકી, અધરોષ્ટ ઉપર તર્જની મુકી, ઉત્કંઠિત હોવાથી દાર્ઘ અને ઉષ્ણ નિઃશ્વાસ મુકતી, અને વિરકત થએલી, એવી તે સુંદરી કેવળ તારૂંજ ધ્યાન ધરી અશ્રુયુકત થઇ વારંવાર બારણાં સામું જુએછે !”

यावद्यावद्भवति कलया पूर्णकामः शशांक- ।
स्तावत्तावद् द्युतिमयवपुः क्षीयते सा मृगाक्षी ॥
मन्ये धाता घटयति विधुं सारमादाय तस्या ।
तस्माद्यावन्न भवति सखे पूर्णिमा तावदेहि ॥ १४ ॥

ભાવાર્થઃ—" ચંદ્રમાની એક એક કળા જેમ જેમ વધતી જાયછે તેમ તેમ મૃગનયણીના કાંતિમય શરીરની ક્ષીણતા થતી દ્રષ્ટીએ પડેછે, આ ઉપરથી એવું લાગેછે કે બ્રહ્મદેવ તેના શરીરલાવણ્યથી ચંદ્ર નિર્માણ કરેછે; તેથી હે મિત્ર ! જ્યાં સુધી પૂર્ણિમા દૂર છે ત્યાં સુધીમાં તું તેને જઇને મળ ! "

जटा नेयं वेणीकृतकचकलापो न गरलं ।
गले कस्तूरीयं शिरसि शशिरेखा न कुसुमम् ॥
इयं भूतिर्नांगे प्रियविरहजन्मा धवलिमा ।
पुरारातिभ्रांत्या कुसुमशर किं मां व्यथयसि

ભાવાર્થઃ—એક વિરહણી આ કહેછેઃ—હે મદન ! તું મને શંકર એવી કલ્પના કરી શું કરવા જાય પ્રહાર કરેછે ? કારણ આ શંકરની જટા નથી પણ વાળની વેણી છે, કંઠ ઉપર વિષ નથી પણ

કસ્તુરીનો લેપ છે, મસ્તક ઉપર ચંદ્ર નથી પણ ધોળા ફૂલનું ગજરૂ છે, અને આ મારા શરીર ઉપર ભસ્મ લગાડેલી નથી પણ પતિના વિરહથી આવેલી ફીકાશ તે તને ધોળી ભસ્મના જેવી લાગેછે.'

वाच्यं तस्मै सहचरिभवत्क्रूरविश्लेषवन्हौ ।
स्नेहैरिद्धे मम वपुरिदं कामहोता जुहोति ॥
प्राणानस्मै तदिहमुचितां दक्षिणां दातुमीहे ।
तत्रादेशो भवतु भवतां यत्त्वमेषामधीशः ॥१६॥

ભાવાર્થઃ—કોઇ વિરહિણી પોતાની સખી સાથે પોતાના પ્રિયકરને સંદેસો કહાવેછેઃ—"હે સખી! એમને એવું જઇને કેહેજે કે, સ્નેહયોગે ('સ્નેહ' શબ્દશ્લિષ્ટ થયાછે) વૃદ્ધિ પામેલો જે વિરહાગ્નિ તેમાં કામરૂપ યષ્ટા (યજ્ઞ કરનાર) મારા શરીરની આહુતી આપેછે તો આવે પ્રસંગે ઉચિત (યોગ્ય) એવી પ્રાણરૂપ દક્ષિણા સમર્પણ કરવાનું મારૂં મનોગતછે; પણ તેનું સ્વામિત્વ તમારી પાસે હોવાથી તમને પુછવા મોકલીછે, તો તે પ્રમાણે આજ્ઞા કરો!"

साक्षी पाणिनिपीडनस्य कुचयोराजन्मबंधुश्च मे।

मुद्रांकोऽयमनंगलेखविधिपु द्यूतग्लहे वंधकः ॥
अंतःशून्यमिव प्रियेण हृदयं मूर्त्तं मयि प्रेषितं।
चक्षुर्मंगलमंगुलीयकमणिः सोऽयं चिराद्वीक्ष्यते

ભાવાર્થઃ—કોઇ વિરહી પુરૂષે પોતાની સ્ત્રીનુ જરા સાંત્વન કરવા સારૂ તેને પોતાની અંગુઠી મોકલી. તેની તરફ જોતી હતી તેવામાં તેની સખીના પુછવાથી તે કહેછેઃ—"આ અંગુલીયમણિ કુચોજ-નિપીડના (સ્તનક્રીડા) નો સાક્ષીછે, આની અને મારા વિવાહથી આજસુધી એક સરખી પ્રીતી જડેલી છે, મદન લેખ પ્રસંગે મુદ્રણ કરવાને આજ ઉપયોગી થઇ પડતો, અને દ્યૂત પ્રસંગે આજ પણની જગીઆ સાચવતો; તો મારા પ્રિયનું વિરહોત્દીર્ણું પોતાનું હૃદયજ એવા જે આ મણિ મોકલ્યોછે તેની તરફ હું ક્યારની ઘણા પ્રેમથી જોયા કરૂં છું!"

प्राणेश ! विज्ञप्तिरियं मदीया ।
तत्रैव नेया दिवसाः कियन्तः ? ॥
सम्प्रत्ययोग्य स्थितिरेष देशः ।
करा हिमांशोरपि तापयन्ति ॥ १८ ॥

ભાવાર્થ:—કોઇ એક સ્ત્રિયે તેના પ્રિય પતિને પોતાને થતા વિરહ સંબંધને લગતો એક પત્ર લખી મોકલ્યો:—"પ્રાણેશ ? મારી એટલી વિનંતી છે કે તહીં હજું કેટલાક દિવસ કાઢવાનો વિચારછે ? કારણ હાલ અહીંનું તો હવામાન છેકજ બગડી ગયુંછે; એટલે ચાંદણી પણ ઉન્હાળાના જેવો સંતાપ ઉત્પન્ન કરેછે ! ?" આ પત્ર ઉપરથી પ્રિય પતિયે નીચે લખ્યા પ્રમાણે ઉત્તર મોકલ્યો:—

करा हिमांशोरपि तापयन्ती-
त्येतत्प्रियं ! चेतसि नैव शंक्यम् ॥
वियोगतप्तं हृदयं मदीयं ।
तत्र स्थितां त्वां समुपैति तापः !! ॥ १९ ॥

ભાવાર્થ:—"ચાંદણી પણ ઉન્હાળાના જેવો સંતાપ ઉત્પન્ન કરેછે એવું જે પ્રિયસખી ! તારા મનને લાગેછે, તે વિષે મને કંઈ પણ સંશય ઉત્પન થતો નથી; કારણ મારૂં હૃદય વિરહથી તપિગયેલું છે ને તે હૃદયમાં તું હંમેશાં વાશ કરેછે તો તેથીજ તને તે સંતાપ ઉત્પન્ન થાયછે ! ?" (આ ઉત્તર ઘણો મર્મિકપણાનોછે. પ્રિયપત્નીનો જેવીરીતે આપણા ઉપ-

ર પ્રેમછે તેવીજ રીતે તેના ઉપર એનોછે એટલુંજ નહી પણ તે તેને હમેશા પોતાના હૃદયમાં રાખેછે એવું જણાવી તેનું સમાધાન કરવાને વાપરેલું ચાતૂર્ય ઘણું ચતુરાઇ ભરેલુંછે.)

कृशोदरि निशा कृशा तदपि ते न मानः कृशः।
पुरो दिगनुरागिणी तदपि नानुरागोदयः ॥
प्रसन्नमिदमंबरं तदपि न प्रसन्नं मनो ।
नदंतिचरणायुधास्तदपि मौनमालंबसे ॥२०॥

ભાવાર્થ:—કોઇ પુરૂષે પોતાની પ્રિયતમાનો કોપ દૂર કરવા સારૂ તેને ઉદ્દેશી ઘણાંએ નમ્રતાપૂર્વક ભાષણો કર્યા, તોપણ તે સમજે નહી. છેવટ રાત્રી વીતીજવા આવી ત્યારે તે તેને કેહેવા લાગ્યો:—"હે માનિનિ! રાત્ર કૃશ થવા આવી તોપણ તારૂં માન કૃશ થતું નથી; પ્રાચી દિશા અનુરાગયુક્ત (કિંચિત આરક્ત) થઇ તોપણ તારા અનુરાગનો (પ્રેમનો) હજુ ઉદય થનો નથી, આ આકાશ પ્રસન્ન (સ્વચ્છ) થયું તોપણ તારૂં મન પ્રસન્ન (પ્રસાદયુક્ત) થતું નથી જો! ચરણાયુધ (કુકડા) શબ્દ કરવા લાગ્યા તોપણ તું હજું દૃઢ મૌન ધારણ કરી બેઠીછું! એશું!"

कृत्वा विग्रहमश्रुपातकलुषं शय्यासनादुत्थिता ।
क्रोधार्त्ताऽपि विगृह्य गर्भभवनाद्वारं रुषा प्रस्थिता
दृष्ट्वा चंद्रमसं प्रभाविरहितं प्रत्यूषवाताहता ।
हा रात्रिस्त्वरिता गतेति पतिता कांता प्रिय-
स्योरसि ॥ २१ ॥

ભાવાર્થ:—" કોઈએક સ્ત્રી પોતાના પતિસાથે વઢી, રડી, કકળાપો કરી જોસ્સામાંને જોસ્સામાં પલંગ ઉપરથી ઉતરી અને તેવીજ રીસમાંને રીસમાં રંગ મેહેલના બારણા તરફ જવા લાગી; પણ એટલામાં પ્રભા વિરહિત થયેલો ચંદ્ર તેની દૃષ્ટિયે પડયો અને પ્રભાતના શીતળ વાયુનો તેના અંગને સ્પર્શ થયો, ત્યારે તો ખેદયુક્ત થઇ પાછી ફરી અને' રાત્રી પણ કેટલી વેહેલી જતી રહી' એવું કહી પોતાના પ્રાણ પ્રીયને આલિંગન કરવા લાગી ! "

येनांचलेन सरसीरुहलोचनाया- ।
त्रातः प्रभूतपवनादुदये प्रदीपः ॥
तेनैव सोऽस्तसमयेऽस्तमयं विनीतः ।
क्रुद्धे विधौ भजति मित्रममित्रभावम् ॥ २२॥

ભાવાર્થ:—કમલાક્ષીના જે છેડાના યોગે કરી વાયુથી દીવાનું પ્રથમતઃ સંરક્ષણ થયું, એજ છેડો પછી–તેને અસ્ત કરવાને કારણભૂત થઇ પડયો. ત્યારે દૈવ પ્રતિકૂળ થયેથી મિત્ર હોય તે પણ શત્રુ થાયછે!"

मुंचद्धारं चिकुरनिकरं बिभ्रती पाणिगर्भे ।
मात्राश्लिष्टस्तिमितवसनस्पष्टसर्वांग शोभा ॥
स्नानोत्तीर्णा कमलनयना तिर्यगावर्त्तितास्या ।
नो वा कस्यासमशरसमाक्रांतमंतः करोति ॥२३॥

ભાવર્થ:—"છુટા થયેલા વાળ જેણે પોતાના હાથમાં ધરેલાછે, જેનું વસ્ત્ર તેના અંગ સાથે લ-પટાઇ ગયાથી તેના સર્વ અવયવની શોભા સ્પષ્ટ દેખાયછે અને જેનું મોઢું આડું ફેરવેલુંછે, એવી સ્નાન કરી બહાર આવેલી તરૂણીને જોઇ કોનું અંતઃકરણ મદનાક્રાંત થતું નથી!"

तन्वंग्या गुरुसन्निधौ नयनजं यद्वारि संस्तंभितं ।
तेनांतर्गलितेन मन्मथशिखी सिक्तो वियोगोद्भवः
मन्ये तस्य निरस्यमानकिरणस्यैषा मुखेनोद्गता ।
श्वासायाससमागतालिसरणिव्याजेन धूमावली

ભાવાર્થ:—"પ્રિયે ગુરૂજનના આગળ આંખોમાંનાં આંસું એમના એમ સંસ્તબ્ધ કરી રાખેલાં તે મહીના મહી સમાવાથી વિયોગજન્ય જે મદનાગ્નિ તેના ઉપર તે પડયાં તેથી તે કિંચિત ઓલવાઇ તેની જે ધૂમાવલી નિર્માણ થઇ તે નિશ્વાસ સુગંધને લુબ્ધ થયેલી ભ્રમરમાલાને રૂપે જાણે કે બહાર પડી!"

तवैष विद्रुमच्छायो मरुमार्ग इवाधरः ॥
करोति कस्य नो बाले पिपासाकुलितं मनः ॥२६॥

ભાવાર્થ:—"હે કુમારિકા! તારા અધરોષ્ટ મારવાડ દેશના માર્ગ પ્રમાણે વિદ્રુમચ્છાય (એટલે જેના ઉપર ઝાડની છાયા નથી એવા) છે, તેથી તેના યોગે કરી કોને પાન કરવાની ઇચ્છા થતી નથી ? પક્ષે, વિદ્રુમચ્છાય એટલે પ્રવાળની લાલી જેના ઉપર મારે છે એવા જે તારા અધરોષ્ઠ છે, ત્યારે તે કોને પાન કરવાને ઉત્કંઠિત કરતા નથી ? અર્થાત્ સર્વ સત્હૃદય જનને ઉત્સુક કરે છે."

किमिह बहुभिरुक्तैर्युक्तिशून्यैः प्रलापै- ।
र्द्वयमिह पुरुषाणां सर्वदा सेवनीयम् ॥

अभिनवमदलीलालालसं सुंदरीणां ।
स्तनभरपरिखिन्नं यौवनं वा वनं वा ॥ २६ ॥

ભાવાર્થ:—" યુક્તિ વિપરીત ઘણીએ બરબડ કરી તોપણ તેથી કંઇ અર્થ પ્રાપ્ત થતો નથી, તેથી હું નિશ્ચયાત્મક કહું છું, કે આ લોકમાં પુરૂષે બેનુંજ સેવન કરવું જરૂર છે. એકતો અપૂર્વ, મદયુક્ત લીલાએ કરી ઉત્સુક અને સ્તન ભારે કરી નમ્ર એવું સુંદર અને તરૂણ સ્ત્રિયોનું યૌવન અથવા બીજું અરણ્ય સેવન. "

मिलिते मौनमातिष्ठ वाणि प्राणसमे जने ॥
अंतर्गतरसाह्लादं न जानासि कदाचन ॥ २७ ॥

ભાવાર્થ:—" હે વાણી ! પ્રાણપ્રિય જનનો સમાગમ થાય ત્યારે તું મૌન ધારણ કરી બેસી રહેજે; કારણ, હૃદયગત જે આહ્લાદ તેનો તને મુળગો અનુભવ હોતો નથી ! "

दामोदरस्य मुरली कथं न भवति प्रिया ॥
विप्रयोगे गतप्राणा समाणाऽधरसंगतः ॥ २८ ॥

ભાવાર્થ:—" મુરલી એ શ્રીકૃષ્ણને કેમ પ્રિ-

ચકર થાય નહી? જે તેના વિયોગે ગતપ્રાણ થાય છે; અને અધર સંયોગ થયો એટલે પ્રાણવતી થાય છે!"

हारो नारोपितः कंठे मया विश्लेषभीरुणा ॥
इदानीमंतरे जाताः सरित्सागरदुर्गमाः ॥२९॥

ભાવાર્થ:—રામ વિરહાતુર થવાથી પોતાની પૂર્વ સ્થિતિ સંભારી કહે છે:—"પૂર્વે મને વિરહ એટલો પણ સહન થતો નોહોતો કે ગળાનો હાર પણ શત્રુ પ્રમાણે લાગતો, તેજ મારી અને સીતાની વચ્ચે હવે નદીઓ, સાગર, પર્વત વગેરે થયા છે!"

समये पयोधराणामपतितया नैव शक्यते स्थातुम् ।
उत्कंठिताऽसि बाले नहि नहि सखि पिच्छि-
लः पंथाः ॥३०॥

ભાવાર્થ:—"આ પયોધરકાળે (વર્ષારૂતુમાં) અપતિતા એ ઘણી દુઃખી જાણવી, એટલે પતિસમાગમ શિવાય દિવસ કાઢવો ઘણા કઠણ લાગેછે. એવી રીતનું કોઇ તરૂણીનું ભાષણ સાંભળી તેની સખી તેને પુછે છે, 'હે સખી! તું ઉત્કંઠિત થઇ છું

કે શું?' આગ્રા ઉત્તર વાળે છે, "નાના! ચારે બાજુએ ચિખલ થયો છે તેથી અપતિતાવસ્થા એટલે પડયા વગર રેહેવું એ ઘણું કઠણ છે એવું મારૂં કેહેવું છે.!

अहं तेनाहूता किमपि कथयामीति विजने ।
समीपे चासीना सरलहृदयत्वादवगता ॥
ततः कर्णोपांते किमपि वदताऽऽघ्राय वदनं ।
गृहीता धम्मिल्लं मम सखि निपीतोऽधररसः

ભાવાર્થઃ—"મારે કંઇ કેહેવાનું છે એવું કહી મને એમણે એકાંતે બોલાવી, ત્યારે હું ભોળેભાવે તેમની પાસે ગઇ; તો તે ધૂર્ત્ત કાનમાં કેહેવાને મસે મારા મુખનું ચુંબન કીધું અને ઉપ્રાંત ચલણ કરી અધરરસનું પાન કર્યું!"

करे वेणीमेणीसदृशनयना स्नानविरता ।
दधाना हर्म्याग्रे हरनयनतेजोहतमपि ॥
इयं मुग्धा दुग्धांबुधिबृहल्लकल्लोलसदृशा ।
दृशा वारंवारं मनसिजतरुं पल्लवयति ॥ ३२ ॥

ભાવાર્થઃ—"સ્નાન કર્યા પછી અગાસીમાં હાથમાં વેણી ધરી ઉભી રહેલી મૃગનયના ક્ષીરસાગ-

રના કલ્લોલ પ્રમાણે ધવલ (શુભ્ર) દૃષ્ટીએ શિવના નેત્રાગ્નીથી દગ્ધ થએલા મદન વૃક્ષને વારંવાર પલ્લવ લાવતી હોય એમ લાગેછે!"

घटीयंत्रायते हारो नाभिकूपे मृगीदृशः ।
संसेक्तुमिव लावण्यपयसा यौवनद्रुमम् ॥ ३३ ॥

ભાવાર્થ:--"મૃગનયનાના યૌવનરૂપ વૃક્ષને આ નાભિરૂપ કુપરનો ઘટીયંત્ર પ્રમાણે (રેંટના હાંલ્લાં પ્રમાણે) લટકતો મૌક્તિક હાર જાણે લાવણ્યરૂપ પાણીથી સિંચતો હોય એવું માલમ પડેછે."

आवृणोति यदि सा मृगीदृशी ।
स्वांचलेन कुचकांचनाचलम् ॥
भूय एव वहिरोति गौरवा- ।
दुन्नता न सहते तिरस्क्रियाम् ॥ ३४ ॥

ભાવાર્થ:--"આ મૃગનયના જો કે પોતાના કુચરૂપ કાંચન પર્વતને તેના છેડાના પાલવે કરી કરી ઢાંકેછે તોપણ તે પાછો પોતાનું મોટાપણું પ્રગટ કરી જુવે છે; સારાંશ, સ્વભાવે કરી જે મોટા હોયછે તેને અપમાન મુળગું સહન થતું નથી."

मंदमंदगमना करिणी किं ।
वा विशालनयना हरिणी किम् ॥
पूर्ण चंद्रवदना रजनी किम् ।
पश्य गच्छति सखे तरुणी किम् ॥ ३५ ॥

ભાવાર્થ—"હે મિત્ર ! જો જો પેલી રાજમાર્ગે કોણ જાય છે ? એ મંદમંદ ગમન કરનારી હાથણી છે કે શું ? અથવા વિશાલ નેત્રવાળી હરિણી છે કે શું ? કે પૂર્ણ ચંદ્ર જેનું વદન એવી પૂર્ણિમાની રાત્રી છે કે શું ?"

कामाऽऽतुरा पूर्णशशांकवक्त्रा ।
बिम्बाऽधरा कोमलनालगौरा ॥
नांऽऽदोलिना स्वे हृदये भुजाभ्यां ।
वृथा गतं तस्य नरस्य जीवितम् ! ॥ ३६ ॥

ભાવાર્થ:—"સંભોગ સુખને વિષે અતિ આતુર થએલી, પૂર્ણચંદ્ર જેવું જેનું મુખ, પાકેલાં ટીંડોરાંના જેવા જેના અધરોષ્ઠ અને કુમળાં કમલની પાંખડીના જેવું જેનું ગૌરવર્ણ એવી સ્ત્રી જેણે

પોતાની છાતી સાથે પોતાને હાથે ચાંપી નથી તેવા મનુષ્યનું આયુષ્ય વ્યર્થ છે!"

कस्तूरीवरपत्रभंगनिकरो, मृष्टो न गल्लस्थले ।
नो लुप्तं सखि! चंदनं स्तनतटे, धौतं न नेत्रांजनम् ॥
रागो न स्खलितस्तवाऽधरपुटे ताम्बूलसंवर्धितः ।
किं रुष्टाऽसि गजेन्द्रमन्दगमने! किंवा मृदुस्ते पतिः

ભાવાર્થઃ—"કોઇ તરૂણી પોતાની સખીને પુછેછેઃ—હે સખી! તારા ગાલ ઉપર કરેલી કસ્તૂરીની પત્રરચના લોહોવાઇ ગઇ નથી, સ્તન ઉપરનું ચંદન અદ્રશ્ય થયું નથી, નેત્રનું કાજળ ધોયું નથી, અને તારા અધરોષ્ઠપરના તાંબૂલનું રક્તવર્ણ ફિકું થયું નથી; ત્યારે તું તારા પતિ સાથે રીસાઇ કે તારો પતિ રતિ સુખમાં કમી છે?" આ ઉપરથી તે આ ઉત્તર આપેછેઃ—

समायाते कान्ते कथमपि च कालेन बहुना ।
कथाभिर्देशानां सखि रजनिरर्धं गतवती ॥
ततो यावल्लीला कलहकुपिताऽस्मि प्रियतमे ।
सपत्नीव प्राची दिगियमभवत्तावदरुणा ॥२८॥

ભાવાર્થઃ—"પ્રાણપતિ ઘણે દહાડે ઘેર આવ્યા તેથી તેમની સાથે તેમના પ્રવાસની આણીગમ તેણીગમની વાતો કેહેતાં અર્ધી રાત્ર વહીગઇ, ત્યાર પછી પતિ સાથે લીલા કલહ કરી થોડી રીસકર્યું એટલામાં શોકના જેવી પૂર્વદિશા આનન્દથી રાતી થઇ (વહાણું વાયું)" સારાંશ આ પ્રમાણે પતિની સાથે ક્રીડા સુખ ન થવાથી સર્વ શૃંગાર ચેષ્ટાની નિશાનીઓ અદૃશ્ય છે. બીજો અવગુણ કંઇ નથી.

रमणीयः स हि पुरुषो रमणी यत्रैव रज्यति विदग्धा

श्लोकः स एव सुभगचित्तं सक्तं हि यत्र रसिकस्य॥

ભાવાર્થઃ—"તેજ પુરૂષ રૂપવાન જાણવો કે જેના ઉપર ચતુર સુંદર સ્ત્રીયો લુબ્ધ હોયછે અને એજ શ્લોક ઉત્તમ જાણવો કે જેના ઉપર (વાંચનાર) રસિકોનું ચિત્ત આસકત થાય છે."

रत्नाकरे परिहृता वसतिः किमन्यत्।
अंगीकृतः कठिनवेधनदुःखभारः॥
वक्षोजकुंभपरिरंभणलोलुपेन।
किं किं न तेन विहितं नवमौक्तिकेन॥ ४१॥

ભાવાર્થ:—"મૌક્તિકે સમુદ્રમાંથી પોતાની વસતી છોડી દીધી; ઘણું તો શું? પણ વેધનસંસ્કારનું મહાન દુ:ખ સહન કર્યું! આ બધું શું કરવા? તો કુચકુંભ પરિરંભણ વિષેની જે તેની ઉત્કટ ઇચ્છા તે તૃપ્ત કરવા સારૂં!"

कामस्त्रिलोचनभयान्मृगलोचनानां ।
लीनः पयोधरतटाऽन्तरमध्यदेशे ॥
तत्रापि तं प्रथमतः प्रहरन्ति सर्वे ।
न क्वाऽपि सौख्यमपराधकृतः प्रभूणाम् ॥४२॥

ભાવાર્થ:—"મદન એ શંકરની બીકથી હરીણાક્ષી એવી જે સ્ત્રિયો તેના સ્તનતટના મધ્ય ભાગમાં જઇ સંતાયો, તથાપિ સર્વ લોક પ્રથમતઃ તેના ઉપરજ પ્રહાર કરેછે; એ ઉપરથી મોટાના અપરાધ કરનારને કંઇ પણ સુખ મળતું નથી."

पुष्पेषोरभिषेकहेमकलशौ हारप्रभावाहिनी—।
चक्राव्हौ मदनोन्मदद्विपपतेः कुंभौ रतेः

कंदर्पौ बाहुमृणालिकायुगलयोर्लीलालतासत्फले।
नव्यौ रत्नसमुद्गकौ वहति सा लावण्यपूर्णौ
स्तनौ ॥ ४३ ॥

ભાવાર્થ:—સ્તનયુગલપર ઉત્પ્રેક્ષા:—"મદન રાજાને સાર્વભૌમાભિષેક કરવાના આ સુવર્ણ કલશ છે કે શું? અથવા મુક્તાહાર પ્રવાહરૂપ નદીમાંના આ ચક્રવાક પક્ષી છે કે શું? કે મદનરૂપ મદોન્મત્ત હાથીનું ગંડસ્થલ, રતીનું ક્રીડા કંદુક, બાહુરૂપ કમલના કાંદા, લીલારૂપ વેલના બે ઉત્કૃષ્ટ ફળો, કે લાવણ્યથી ભરેલા આ નવા રત્નકરંડક (કરંડીઆ) છે કે શું?"

स्त्रीमुद्रां झषकेतनस्य जननीं सर्वार्थसंपत्करीं ।
ये मूढाः प्रविहाय यांति कुधियो मिथ्याफला-
न्वेषिणः ॥
ते तेनैव चिराय निर्दयतरं नग्नीकृता मुंडिताः ।
केचित्पंचशिखीकृताश्च जटिलाः कापालिका-
श्चापरे ॥ ४४ ॥

ભાવાર્થઃ—"સર્વાર્થ સિદ્ધ કરનારી એવી જે મદન રાજાની સ્ત્રીરૂપ મુદ્રા તેનો ત્યાગ કરી જે દુર્બુદ્ધી મિથ્યા ફળની ઇચ્છા કરેછે, એટલે આ રાજમુદ્રાનું જે લોક અપમાન કરેછે તે દંડને પાત્ર થાયછે. એવા લોક મદન-રાજાની અવકૃપાને પાત્ર થઇ કેટલાક નગ્ન ફરેછે, મુંડિત થાયછે, પંચ શિખા ધારણ કરેછે, કેટલાક જટાધારી થાયછે અને કેટલાક હાથમાં કાચલાં લઇ ભિક્ષાં હિંડતા ફરેછે. એ પ્રમાણે સ્ત્રીરૂપમુદ્રાના ત્યાગ કરવો એ આ પ્રકારે દુઃખાસ્પદ થાયછે!"

इयं व्याधायते बाला भ्रूरस्याः कार्मुकायते ।
कटाक्षाश्च शरायन्ते मनो मे हरिणायते ॥४७॥

ભાવાર્થઃ—"આ તરૂણી વ્યાધા સરખું કૃત્ય કરેછે; તેની ભૃકુટી ધનુષ્યનું કામ કરેછે, તેના નેત્ર કટાક્ષ બાણનું કામ કરેછે; અને મારૂં મન હરણ જેવું ચંચળ થાયછે!"

बाहू द्वौ च मृणालमास्यकमलं लावण्यलीलाजलं।
श्रोणी तीर्थशिला च नेत्रशफरी धम्मिल्लशैवाऽ-
लकम् ॥

कांतायाः स्तनचक्रवाकयुगलं कंदर्पबाणाऽनलै-।
र्दग्धानामवगाहनाय विधिना रम्यं सरो निर्मितम्

ભાવાર્થ:—"સ્ત્રીના બે હાથ બિસતંતુ છે, મોઢું એ કમલ છે, તેનું લાવણ્ય એજ ગાંડોદક છે, તેના ગુઠણ એ સરોવરમાં ઉતરવાનાં પગથિયાં છે, તેનાં નેત્ર એ સરોવર માહેલા માછલાં છે, તેના વાળ એ સરોવરની શૈવાલ છે અને સ્તનયુગ્મ સરોવરને કાંઠે બેઠેલાં ચક્રવાક પક્ષીનાં ઝુંપડાં છે. આ પ્રમાણે જે મદનાગ્નીથી ઘેરાયલા તરૂણ પુરૂષો તેને પોતાના દેહને સ્નાન કરાવી શીતલ કરવા સારૂં બ્રહ્મદેવે એ સ્ત્રીરૂપ રમ્ય સરોવર નિર્મેલછે!"

शीतांशुर्मुखमुत्पले तव दृशौ पद्मानुकारौ करौ।
रंभागर्भनिभं तवोरुयुगुलं बाहू मृणालोपमौ॥
इत्याल्हादकराखिलांगि रभसान्नि:शंकमालिंग मा-।
मंगानि त्वमनंगतापविधुराण्येह्येहि निर्वापय ४७

ભાવાર્થ:—કોઈ મદન પીડીત પુરૂષ તેની

પ્રિયા મળી ત્યારે તેને ધારીને કહેછેઃ—

"હે પ્રિયા! તારૂં મુખ ચંદ્રના જેવું છે, નેત્ર કમલનાં જેવાં છે, તારા હાથ રક્ત કમલના જેવા છે, તારા ઉરૂયુગ્લ કેળના ગાભા જેવા છે, અને બાહુ કમલનાં દીંડાં જેવા છે. ત્યારે આ પ્રમાણે સર્વાંગે આલ્હાદ કરનારી એવી જે તું તે મને નિઃશંકપણે સત્વર આલિંગન દે; અને મદન તાપે કરી પીડાતા મારા ગાત્રને શીતલ કર."

जिव्हा तृप्यति चुम्बनादधरजात्त्वदेहसंस्पर्शनात्।
दृष्टिस्तृप्यति यौवने क्षणविधौ कर्णद्वयं सुस्वरात्॥
नासा तृप्यति सौरभाधिकगुणात्तांबूलनिस्वादतः
स्त्री सर्वेन्द्रियतृप्तिरेव जननी स्वानिः सुखानां ततः

ભાવાર્થઃ—"સખી! તારા અધરોષ્ઠના ચુંબનથી જીભની તૃપ્તિ થાય છે, અંગસ્પર્શથી દેહની તૃપ્તિ થાયછે, તારા યૌવને દૃષ્ટિની તૃપ્તિ થાયછે, બન્ને કર્ણ તારા સુસ્વરથી અને નાસિકા તેં જે સુવાસિક પાનનું બીડું ખાધેલું છે તેના વાસે કરીને તૃપ્ત થાય છે. આ પ્રમાણે સ્ત્રી એ સર્વ ઇંદ્રિયોની તૃપ્તિ

કરનારી છે એટલુંજ નહી પણ સર્વ સુખની ખાણ છે!"

आघ्रातं कमलं प्रियेण सुदृशा स्मित्वाऽपनीतं मुखं।
दत्तं विभ्रमकंदुके नखपदं सीत्कृत्य गूढौ स्तनौ॥
दत्ता चंपकमालिकोरसि तया प्रोद्भिन्नरोमांचया।
मीलल्लोचनया स्थितं प्रणयिनो दूरेऽपि पूर्णं रहः॥

ભાવાર્થઃ—"પ્યારાએ કમલનો વાસ લીધો તેથી સ્ત્રિયે તેનો ભાવ સમજી હસી એક તરફ મોં ફેરવ્યું; તેણે લીલા કંદુક ઉપર નખપદે ચિન્હ કર્યું તેથી તેણે દંત સીત્કાર કરી પોતાની છાતી ઉપરનો પાલવ બરાબર ખેંચી લીધો; અને જ્યારે ચંપક પુષ્પની માળ તેણે પોતાની છાતી સાથે ધરી, ત્યારે તો રોમાંચિત થઇ અને આંખો મીચી પ્યારાથી દૂર હતી તે છતાં પણ તેવીજ તેજ જગ્યા એ સ્તબ્ધ થઇ ગઇ!"

सम्पीतेऽधरमधुना स्तने गृहीते।
संजाते गतवसने तवोरुयुग्मे॥
संभोगे तव तरुणी! वृथा हठः किं।

विक्रीते करिणि किमंकुशे विवादः ?॥ ५० ॥

ભાવાર્થ:—"તારા અધરામૃતનું પાન કર્યું, રત્નાકર્ષણ થયું, અને વસ્ત્ર ફગોટી દઈ તારી જાંગો ઉઘાડી થઇગઇ. એવું થયું છતાં તારા રતિસુખ વિષેજ વ્યર્થ હઠ શું કરવા કરેછે? હાથી વેચ્યા પછી તેનો અંકુશ આપવામાં શું કરવા મિથ્યા વિવાદ કરતી જોઇએ"

दंतावलिर्विगलिता गलितं शरीरं ।

केशाश्च फेनधवला नहि मे विषादः ॥

एणीदृशो युवतयः पथि मां विलोक्य ।

तातेति भाषणपराः शतकुंतघातः ॥ ५१ ॥

ભાવાર્થ:—કોઇ વિષયલંપટ પુરૂષ વૃદ્ધાવસ્થા આવી તેથી ખેદ પ્રદર્શિત કરેછે:—

"મારા દાંત પડી ગયા, શરીર થાકી ગયું, વાળ ફીણના જેવા ધોળા ફક થઇ ગયા; ઇત્યાદિ વાતોથી મને ખેદ ઉત્પન્ન થતો નથી—પણ હરિણ નયના જે તરૂણ સ્ત્રિયો તે મને રસ્તામાં આડી ઉતરે છે ત્યારે 'કાકા' શબ્દે કરી મને વેગળા ખસ-

વાનું વીગેરે કહેછે, તે શબ્દ મને સો ભાલા પ્રમાણે વાગે છે!"

तल्पे प्रभुरिव गुरुरिव मनसिजसास्त्रे श्रमे भुजिष्येव ।
गेहे श्रीरिव गुरुजनपुरतो मूर्त्तेव सा व्रीडा ॥९२॥

ભાવાર્થ:—"શય્યા સ્થાને એ મને પ્રભુ પ્રમાણે છે, કામ શાસ્ત્રમાં ગુરૂ પ્રમાણે, ગૃહ કૃત્યમાં સેવક પ્રમાણે, ઘરમાં લક્ષ્મી પ્રમાણે અને વૃદ્ધ માણુસ આગળ જાણે મૂર્તિમતી લજ્જાજ!"

किमिंदुः किं पद्मं किमु मुकुरबिम्बं किमु मुखं ।
किमब्जे किं मीनौ किमु मदनबाणौ किमु दृशौ ॥
खगौ वा गुच्छौ वा कनककलशौ वा किमु कुचौ ।
तडिद्वा तारा वा कनकलतिका वा किमबला ? ९३

ભાવાર્થ:—કવિ કોઇ રૂપવતીનું વર્ણન કરેછે:—

"આ ચંદ્ર છે, કે કમલ છે, કે આરસો છે, કે મોઢું છે!—આ કમલ છે, કે મચ્છ છે કે મદનનું બાણ છે, કે આંખ્યો છે!—તેમજ આ શું ? ચક્રવાક,

ફુલના ગોટા, સુવર્ણના કલશ, કે કુચ!–તેવીજ આ વિજળી છે કે શું! કે ચાંદણી કે સોનાની વેળ કે સ્ત્રી!"

कृतांतो वा कांतः समजनि न भेदः प्रथमतः ।
ततो द्वित्रैर्मासैर्मनुज इति जग्राह हृदयम् ॥
ततोऽसौ मर्त्येयानहमपि तदीया प्रियतमा ।
क्रमाद्वर्षे प्राप्ते प्रियतममयं जातमखिलम् ॥ ५४ ॥

ભાવાર્થ:—કોઇ તરૂણ સ્ત્રી પોતાના મનની જુદી જુદી વૃત્તિ પોતાની સખીને નિવેદન કરેછે–"જ્યારે મારા પ્રિયનો મારી સાથે પેહેલ વેહેલો સમાગમ થયો ત્યારે **कांत** (વર) કે કૃતાંત (યમ) એમાં મને ભેદ લાગતો નોહોતો; બીજે મહીને એ આપણા જેવોજ મનુષ્ય છે એવું મને લાગવા માંડ્યું; ત્યાર પછી એ મારો પ્રિયકર અને હું એની પ્રિય સ્ત્રી એવું મારી બુદ્ધીને થવા લાગ્યું; અને જ્યારે લગભગ એક વર્ષ થવા આવ્યું ત્યારે તો સર્વ ત્રિભુવનમાં તે મને દેખાવા લાગ્યો!"

न जाने संमुखायाते प्रियाणि वदति प्रिये ।

सर्वाण्यंगानि मे यांति नेत्रतां किमुकर्णतां ॥८८॥

ભાવાર્થ:—કોઇ સ્ત્રી પોતાની સખીને કહેછે:-"પ્રિય મારી પાસે આવી મોડી મોડી વાતો કરેછે ત્યારે મારા સર્વ શરીરાવયવ નેત્ર થાય છે કે કર્ણ થાય છે, તે મને સમજાતું નથી એટલે બન્ને ઇંદ્રિયોની શક્તી સરખી વીધાઇ જાય છે!"

असंमुखालोकनमाभिमुख्यं निषेध एवानुमतिप्रकारः ।

प्रत्युत्तरं मुद्रणमेव वाचो नवांगनानां नव एव पंथाः

ભાવાર્થ:—કવિ કોઇ નૂતન વધુના પ્રકારનું વર્ણન કરેછે:—"તરતજ જેનો વિવાહ થયો હોય એવી નૂતન સ્ત્રિયોની રીત પણ નવીજ એટલે મોડી વિચિત્ર હોયછે! તે એવી કે, તેનું બીજા તરફ જોવું એટલે પત સામું જોવું, ના કહેવી એટલે હકાર આપવો અને મુકરતંબ રેહેવું એટલે જાણે પ્રત્યુત્તર દેવો!"

दयिताबाहुपाशस्य कुतोऽयमपरो विधिः ।
जीवयत्यर्पितः कंठे मारयत्यपवर्जितः ॥ ८७ ॥

ભાવાર્થ:—"સ્ત્રિયોનો બાહુ પાશ કેવા વિપરીત પ્રકારનો છે! તે કંઠે પડ્યો હોય તો જીવ આવવા પ્રમાણે (આનંદ થાયછે), અને તે નિકળ્યો એટલે મરણ આવ્યા (પ્રમાણે દુઃખ થાયછે)."

औत्सुक्यात्परिमिलतां त्रपया संकोचमंचतां च मुहुः ॥
नवसंगमयोर्यूनोर्नयनानामुत्सवो जयति ॥५८॥

ભાવાર્થ—ઉત્સુકતાથી એક કેકાણે મળનારા અને લજ્જાથી પાછાં સંકોચ પામનારા એવાં જે નૂતન વિવાહિત સ્ત્રીપુરૂષોનાં નેત્ર તેનો વિલાસ એ અત્યંત શોભા પામેછે!"

अन्योन्यस्य निरीक्षणाद्पगता नेत्रान्मुखे ह्रीः स्थिता ॥
संलापाद्वदनं विहाय कुचयोःसामामुपेत्य स्थिता॥
गाढालिंगनतस्ततः कुचतटीं संत्यज्य नीवींगता ।
भर्त्तुस्तत्र करे गते किमभवत्सा तन्न जानीमहे॥५९॥

ભાવાર્થ:—નવી વધૂની લજ્જા ક્ષીણતાનું કોઇ

માર્મિક કવિ વર્ણન કરે છેઃ—"પરસ્પર દૃષ્ટા દૃષ્ટ થયેથી લજ્જા એ નેત્રમાંથી નિકળી મુખ કમળમાં જઇ વસી, પછી સંભાષણ પ્રસંગે મુખ કમળમાં-થી નિકળી કુચ સીમામાં જઇ અટકી, ત્યારપછી ગાઢાલિંગન પ્રસંગે કુચસીમામાંથી નિકળી નીવિપ્ર-દેશમાં જઇ પોંહોચી; પણ જ્યારે ભર્તારને હાથે નીવિપ્રદેશનો મોક્ષ થયો ત્યારે તો કંઇ જતી રહી તે માલમ પડતું નથી!"

अकस्मादागारे रहसि मिलितापि प्रियतमा ।
समाश्लिष्टा नागंतुकपिशुनभीतेन मनसा ॥
अथैषा मामज्ञं निपुणमथ सावज्ञमथवा ।
न जाने किं मेने प्रतिपलमतस्ताम्यति मनः ॥६०॥

ભાવાર્થઃ—કોઈ કવિ સ્વાનુભૂત એક ચમત્કારિક વૃત્તાંતનું વર્ણન કરેછેઃ—"મારી પ્રિયાનો અને મારો અકસ્માત એકાંતે મેળાપ થયો તોપણ મેં તેને આલિંગન કર્યું નહી; કેમકે રખેને એટલામાં કોઇ આવે તો તે સર્વને જાણ થશે, એવો મને ધાક લાગ્યો! પણ હવે મારા મનને એક સરખો ચર-

ચરાટ થવા માંડ્યો છે કે, એ મારી કૃતીપરથી તે મને અજ્ઞાન સમજી, નિપુણ સમજી કે તેની મેં અવજ્ઞા કરી એવું તેને લાગ્યું, કોણ જાણે !"

श्रोणी चारुरथं पयोधरहयं भ्रूकार्मुकं दृक्शरं ।
पीनोरुद्विपमंगसंगकवचं ताम्राधरोष्ठध्वजम् ॥
कांचीनूपुरशंखदुन्दुभिरवं झंकारनादाऽऽकुलं ।
कामिन्या नखदंतशस्त्रविपुलं प्राप्नोति युद्धं पुमान

ભાવાર્થ:—રતિસુખ એટલે સ્ત્રિયો સાથે યુદ્ધ કરવું. આ યુદ્ધમાં સ્ત્રિયોનો સરંજામ આ પ્રમાણે હોયછે:—"ધગડા ઉત્તમ રથ, સ્તનએ ઘોડા, ભૃકુટી એ ધનુષ્ય, નેત્ર એ બાણ, પુષ્ટ જાંગો એ હાથી, અંગસ્પર્શ એ કવચ, અધરોષ્ઠ એ રાતી ધ્વજા, કમર પટો અને પગનાં ઝાંઝરના ધુગરાના થતા શબ્દ એ શખ અને દુન્દુભીનો નાદ અને નખ ને દાંત એ શસ્ત્રો છે ! આ યુદ્ધ મનુષ્યને પ્રાપ્ત થાયછે !"

शांते मन्मथसंगरे रणभृतां सत्कारमातन्वती ।
वासोऽदाज्जघनस्य पीनकुचयोर्हारं श्रुते कुंडलं ॥

बिंबोष्ठस्य च वीटिकां स्मितमुखी पाण्योरण-
न्कंकणे ।
पश्चाल्लंबिनि केशपाशनिचये युक्तो हि बंधक्रमः

ભાવાર્થઃ—"રતિસંગ આટોપ્યા પછી રણાંગણે જેમણે સારી ચાકરી બજાવી તેમનો સત્કાર કરવા સારૂં ત્રિયે નખોને વસ્ત્રદાન કર્યું, પીન કુચ (કઠણ સ્તન) ને હાર અને કર્ણોને કુંડળો અર્પણ કર્યાં; બિંબોષ્ઠપરતો મહા સુપ્રસન્ન થઇ તેથી તેને બીડું આપ્યું અને હસ્તોને રણકાર કરનારાં કંકણો બક્ષીસ કર્યાં; પણ યુદ્ધમાં પાછળને પાછળ રહેલા જે કેશપાશ તેનું માત્ર રાજદ્રોહ કરવામાં સબબથી બંધન કર્યું !" આ અસંબંધાતિશયોક્તિનો દાખલો છે.

भ्रूभंगे रचितेऽपि दृष्टिरधिकं सोत्कंठमुद्वीक्षते ।
रुद्धायामपि वाचि सस्मितमिदं दग्धाननं जायते ॥
कार्कश्यं गमितेऽपि चेतसि तनू रोमांचमालंबते ।
दृष्टेनिर्वहणं भविष्यति कथं मानस्य तस्मिन्
जने ॥ ६३ ॥

ભાવાર્થ:—કોઇ માનિની પોતાની સખીને કહેછે:—"હે સખી! એ પ્રિયજન દૃષ્ટિસામું આવેછે ત્યારે મારી તરફથી હું ઘણુંએ માન ધારવું કરૂંછું પણ તે કેમ પાર પડે! જો ને હું મારા તરફથી ઘણીએ જબર જુલમે કપાળની આંટીઓ ચડાવુંછું, તોપણ મારી દૃષ્ટિ તેના મુખ કમળ ઉપર પડી મારૂં હૃદયગત ઔત્સુક્ય પ્રગટ કરે છે; હું મુકસ્તંભ જો બેસું તોપણ અંતઃર્ગત હર્ષ આ રડયા મોંહ ઉપર સ્મિતરૂપે આવિર્ભુત થાયછે; અને મન ગમે તેટલું કઠણ રાખું તો પણ અંગે ઉપડતો કાંટો શેનાથી ઢાંકયો રહે! ત્યારે ઉપરના બાહ્યચિન્હોથી માનનું કૃત્રિમત્વ ખુલ્લું થાયછે!"

सालहादं वचनं मयच्छसि न मे नो वांछितं यच्छसि।
प्रायः प्रोच्छ्वसिषि द्रुतं हुतवहज्वालासमं रात्रिषु॥
कंठाश्लेषपरिग्रहे शिथिलता यन्नादरात्त्वं त्वे ।
तत्ते धूर्त्तहार्दि स्थिता प्रियतमा काचिन्ममेवापरा ॥ ६४ ॥

ભાવાર્થ:—કોઇ માનિનિ રીસમાં પોતાના વલ્લભને કહેછે:—"તમે મારી સાથે આલ્હાદયુક્ત બા-

પણ કરતા નથી, મને કંઇ ઇષ્ટ પુછતાં નથી, રાત્રે તમાગ નિરંતર ઉષ્ણ નિશ્વાસ ચાલ્યા કરેછે, કંઠાલિંગન પ્રસંગે શિથિલતા દૃષ્ટી પડેછે અને અધરપાન વિષે પણ તમારી આશક્તતા દેખાતી નથી; ત્યારે હે ધૂર્ત્ત આ સર્વે ચિન્હોપરથી હું એવું સમજું છું કે, મારા શિવાય બીજી કોઇ પણ પ્રિયતમા તમારા હૃદય વિષે વાસ કરતી હોય એવું મને લાગેછે!"

સમાપ્ત.

ધરમપુરના મહારાજાશ્રીને અર્પણ કરેલો

કીંમત ચાર આના **જાદુઈ ખેલ.** પોસ્ટેજ ા આનો.

આ જાદુગીરી ક્રિયા અને હાથ ચાલાકીના ખેલો તથા આશ્ચર્યકારક રમશાનો સંગ્રહ આ પુસ્તકમાં સારી ઉત્તમ યોજનાથી મેં તૈયાર કર્યું છે કે જે તે આ પછી ગ્રાહકને પસંદ ન પડે તો હું તે પ્રતિજ્ઞા પૂર્વક પાછું લેવાને બંધાઉ છું.

પાલીતાણાના મહારાજાશ્રીને અર્પણ કરેલો.

કીંમત ચાર આના. **રસિક છેલ.** પોસ્ટેજ ચાર આના.

ખાવું, પીવું, બેસવું ઉઠવું, ફરવું હરવું, ન્હાવું ધોવું, પેહેરવું ઓઢવું, તેના શાસ્ત્રોક્ત નિયમ શયન ગૃહની રચના, સ્ત્રીના ભેદ, પુરૂષના ભેદ, કઇ રૂતુમાં કેવા પ્રકારની સ્ત્રી આનંદ આપે, તેના ગુણ અવગુણ, સ્ત્રી સંભોગ કરતાં સ્ત્રી સંગ કર્યાં પછી શું શું કરવું, વીગેરે ગુપ્ત બાબતનો સ્પષ્ટ ખુલાસો નીતિનો ભંગ ન થાય તેવી રીતે કોક શાસ્ત્રોની માહિતી મેળવી તૈયાર કર્યું છે.

વેચનાર–માસ્તર નાનાલાલ મગનલાલની

ઠે. ૯૪ ગુસાપારેખની પોળ. અમદાવાદ.